

Erőfeszítések a nemzetközi békebiztonságért

Reiter, Erich (szerk.): Maßnahmen zur internationalen Friedenssicherung. = Forschungen zur Sicherheitspolitik. Styria Verl. 1998. 311 p.

A népek önrendelkezési jogának tartalma, annak lényeges szempontjai nincsenek még tisztázva, és erre nézve a nemzetközi jogban sincs útmutatás. Szakértők egybehangzó véleménye szerint – így az egyik szerző, *Hanspeter Neuhold* is utal erre: bár az európai értékrendben konszenzus alakult ki az emberi jogok és ezek védelme tekintetében, a kisebbségi jogokra vonatkozóan nincs egységes állásfoglalás. „Hatékony kisebbségvédelem az összeurópai értékrendben nem található, noha annak fontosságát – az európai békerend biztonsága szempontjából – minden mérvadó nemzetközi jogi dokumentum hangsúlyozza.”

Ugyanaz a helyzet a beavatkozási jog, illetve a beavatkozási kötelezettség kategóriájával, ahogy *Hans-Joachim Heintze* előadásában rámutat. Jogi megfontolások ebben a kérdésben nem játszanak nagy szerepet, mert az ENSZ Biztonsági Tanácsa erre vonatkozó döntését már meghozta. Mivel nemzetközi szervezet ez ideig a kollektív biztonságot illetően nem tudott olyan fórummá alakulni, amilyennek azt az alapítók elképzelték, ezért keretén belül az egyes tagországok politikai megfontolásai dominálnak. Itt ismét látható, hogy az államközösség mindaddig nem volt hajlandó magát olyan érdekközösségnek definiálni, amely a jogot céljainak középpontjába állítja.

Jakob Haselhuber előadásában az EBESZ által meghatározott beavatkozási jog (amely jog magába foglalja a be nem avatkozás kötelezettségét is) fogalmát kívánja tisztázni. Mindenesetre az EBESZ elérte, hogy eszközökből, szervezetekből és jogi eljárásokból szőtt sűrű háló készüljön, amit – talán eltúlozva – a tagállamok belügyeibe való permanens beavatkozásként lehetne meghatározni.

Az érdekközösség kérdése átvezet a demokratizálódás és megbékélés problémakörébe. Kézenfekvő, hogy a stabil demokráciák a békés európai fejlődés bázisait alkotják, még akkor is, ha erre nincs garancia. Jack Snyder és Edward D. Mansfield munkáinak elemzésével *Erwin A. Schmidl* arra a következtetésre jut, hogy az erősödő hadipotenciál kérdése a demokráciába igyekvő államokban leegyszerűsödik a következő megállapításra: a demokratizálódás magasabb fokába egy békés világ automatikusan ágyazódik be. Kétségteljesen igaz, hogy a demokráciák egymással ritkán háborúznak, de a nem demokratikus országokkal szemben éppen annyira készek háborút viselni, mint a nem demokratikus országok – így a tételt leegyszerűsítőnek kell tekinteni.

Gerhard Mangott előadásában azt fejtegeti, hogy a demokratizálódás folyamata instabilitással párosul, nem csak azért, mert az állam lényeges és fontos támaszai, mint pl. intézményrendszere megváltozik, hanem mert a demokratizálódás időszakában a kommunista utódállamokban is megerősödnek a gazdasági reformok tényezői. Noha egyes országok ebben az átalakulási folyamatban figyelemre méltó eredményeket értek el, a stabilitás előreléte a kommunista utódállamokban merész vállalkozásnak tűnik.

Erich Fröschl munkája a demokratikus stabilitás és a jólét összefüggésére utal. Szociális és gazdasági életkörülmények kirívó különbsége nemcsak belpolitikai konfliktusokhoz vezethet, hanem államközi konfliktusok gerjesztője is lehet, példa erre a migráció je-

lensége. Ebből az is látható, hogy a biztonságpolitika fogalma időszerű gazdasági és szociális kérdéseket is felvet.

Ernst-Otto Czempiel is arra az álláspontra helyezkedik, amely a beavatkozás fogalmának oly értelmű bővítését szorgalmazza, hogy a demokratizálódás érdekében végzett beavatkozás (ti. a belügyekbe) a külpolitikai célok legmagasabb szintjén menjen végbe.

Gustav E. Gustenau egy széles körben elterjedt vágyálommal szemben úgy véli, hogy egyes kelet- és délkelet-európai államok tartós demokratizálódása még korántsem látszik biztosnak. Ennek következtében az osztrák haderőnek nagy teljesítményekre képes szövetségi hadsereget kell fenntartani.

Fritz Plasser és *Peter A. Ulram* hozzászólása felveti az egykori keleti blokk országai-ban végbemenő demokratizálódás tartósságának kérdését, és utal arra, hogy a kommunista utódállamokban egyrészt a demokratikus magatartásformák, másrészt a többségi intézményrendszerek – természetesen országonként változó mértékben – rohamosan terjednek ugyan, de még nem érik el a „nyugati demokráciák” szintjét. *Nina Dobrovic* véleménye szerint ezért lenne szükséges, hogy az emberek Jugoszláviában mielőbb megtalálják nemzeti azonosságtudatukat mind állami, mind kulturális téren.

Zoran Lutovac a Koszovó-probléma megoldását abban látja, ha kompromisszum jönne létre, melyben egyrészt a koszovói albánok önrendelkezési jogot kapnának, másrészt a határok nem változnának, így csorbítatlanul érvényesülnének a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság érdekei. *Viktor Rykin* ezzel összefüggésben úgy látja, hogy a federalizmus mint államszervezési-modell a demokratikus stabilitás alapja lehet a kommunista utódállamokban, mert a föderatív struktúrák rendezni képesek a nemzetiségek problémáját is.

Peter Leuprecht bírálja az EU-t; véleménye szerint egy szükséges európai eszménykép és világos politikai koncepció hiánya miatt Európát veszteség éri, mert nincs elképzelése, értékrendje és etikája. Sem az EU, sem a NATO bővítése nem tűz ki egységes célokat. Nem szabad csodálkozni azon, ha ezért Oroszország érdekszférája újra öntudatra ébred. *Martin Malek* félreérthetetlenül utal erre, és úgy véli: Oroszország belátható időn belül nem lesz hajlandó a számára geopolitikailag fontos területek ellenőrzéséről lemondani és befolyási övezetének csökkenését szó nélkül tudomásul venni.

Herbert Grubmayr, az Alba Akció albániai misszióvezetője hiányolja a tényleges megelőző intézkedéseket az európai biztonsági struktúrák körében. Még akkor is fenntartja véleményét, ha az „albániai operáció”-t némely helyen mint a jövő konfliktus-megoldásának példáját említik. Igaz, belpolitikai stabilizációval megfelelő kormányt alakítottak, ám nem tudtak létrehozni egy, a konfliktusok keletkezését gátló szervezetet. Így egy sor negatív jelenséggel lehet számolni: az emberi súrlódásokból származó veszteségekkel, kompetencia-konfliktusokkal, pazarlással és elkerülhető emberi és dologi veszteségekkel.

A helyzet valójában úgy fest, hogy Európának nincsenek általánosan elfogadott célkitűzései. Az európai integráció, ami a határokat folyamatosan lebontja, ellentétben áll a volt szocialista országok fejlődési folyamatával, melyek a kommunizmus szétesése után saját nemzeti önrendelkezésüket újítják meg (pl. a balti államok vagy Ukrajna). Két ellentétes fejlődési vonal figyelhető meg ma Európában: az integráció irányzata régiók és federalizmus kialakításának céljával, másfelől a nemzeti államok létrehozásával, amit most Európa „új” államaiban figyelhetünk meg.

Heinrich Schneider képviseli azt a követelményt, amely szerint egy politikailag egyesített Európa többnemzetű közösség legyen, „tehát inkább nemzetiségi állam, mint nemzet-állam, bármilyen kisebbségvédelemmel ellátva.” Mégis az a helyzet, hogy az agyondicsért európai értékközösség határait a nemzeti kérdés, illetve az önrendelkezés kérdésének vo-

nalán találja meg, ahol – mint az ENSZ a beavatkozási jog tekintetében – az egyes tagállamok politikai kritériumai és érdekeltségei mérvadók és nem egy ezek fölébe rendelt érték-konszenzus. Létezik még egy probléma, amelyen valójában az európai identitás nyugszik, amelyet az integritás alapjának tekintenek, és ezzel kapcsolatban mutatkozik egy megválaszolatlan, üres térben lebegő kínos kérdés: Oroszország és Törökország esete. Azoknak, akik Törökország EU-csatlakozását helyeslik, meg kell tudni magyarázni, miért nem tartozhat Oroszország Európához, habár földrajzilag ott helyezkedik el, így belátható, hogy integrációja mind az EU, mind a NATO széthullását jelentheti. Ha ez az Európa egy gazdasági közösségnél több kívánna lenni, ezt a kérdést végig kellene gondolni.

„Ahol politikai előnyök konszenzusát a politika szintjére emelik, ott nincs morális, tartalmi megegyezés és egyetértés, amelyektől a kisebbség számára a többségi akarat elvárható lenne.” Így fogalmaz *Heimo Hofmeister* filozófus előadásában, amit a legitimitáció, legalitás és moralitás tárgyában tartott. Ez azt a problémakört fejtegeti, amit *Jean-Marie Guhenno* „A demokrácia vége” gyanánt prognosztizált nemcsak Európára, hanem általánosságban is. A gazdaság világméretű összefonódása és egymástól távoli régiók összeköttetése az elektronikus média segítségével olyan fejlődéshez vezet, amely az eddig fennálló területelvű politikai rendet felbomlasztja. „Ha a szolidaritást többé földrajzi határok nem korlátozzák, ha városállamok, nemzetek nem léteznek többé, beszélhetünk akkor még politikáról?” Guhenno kérdése és ennek kifejtése túlnó a kiadvány keretein és annak tematikáján, mindamelllett ezek a megoldatlan problémák Európa előtt állnak, és okot adnak arra, hogy ezzel a sötét prognózissal foglalkozunk és vitatkozzunk.

Kádár József

Korunk népi nacionalizmusának politikája

*Wilson, Robin: The politics of contemporary ethno-nationalist conflicts.
= Nation and Nationalism, 7. vol. 2001. 3. no. 365–384. p.*

Az 1990-es évek népi-nemzeti alapú balkáni konfliktusai az „ősi gyűlöletet” hozták felszínre. Újragondolva a nemzeti szuverenitás fogalmát a jogtudományban a kisebbségi jogok növekvő igényét és az identitás lényegét háttérbe szorító fogalmak előtérítését, arra lehet következtetni, hogy újabban olyan politikai nézetek kapnak nyilvánosságot, melyek inkább megengedik az ilyen konfliktusokat.

Hogyan lehet körvonalazni az egyre inkább feltörő népi nacionalizmus stratégiáját? Három összefonódó, egymást támogató alkotóelemre lehet összpontosítani a válasz megfogalmazásához. Ezek: újra kell fogalmazni a szuverenitás meghatározását; el kell hagyni a „győztes mindent visz” gyakorlatát; a kisebbségi jogok (nem „csoport” jogok) háttérbe szorítását; és meg kell adni az identitás szabad választásának esélyét.

E három alkotóelem elnyomása, megvonása képezi a népi nacionalizmus stratégiáját. Konkrét esetekben a jogok, illetve ezek kombinációja biztosíthatja a kisebbség szabadságát, és lehet ellentétje a népi nacionalizmus terjedésének. Az utolsó évtizedben ezek a megfontolások jó néhány értelmiségi előterjesztésben fogalmazódtak meg. Az erő újrafelosztása, az újfajta gondoskodás az egyenlő állampolgári jogokról és az új demokratikus rendelkezések bevezetése együttesen mutatják a kiutat azokból az ellentétekből, melyek a huszadik századot a „szuverenitás” és az „önrendelkezés” közé helyezték. Ám az is világos, hogy az aktuális politika általában messze áll a haladó gondolatok elfogadásától.

Az Egyesült Nemzeteknek számos olyan tagja van, melyek a nemzeti szuverenitás problémái miatt képtelenek alkalmazni a Hobbes-i* szuverenitást, ami tragikusan hiányzott Ruandában, Koszovóban és Kelet-Timorban, amikor pedig erre szükség lett volna. Sőt, a nemzetközi közösség a népi-nacionalizmus konfliktusaira politikai megoldást keresve a létező erők egyensúlyát képviselő reálpolitika irányába tapogatózott. Ez az irányzat befagyaszítja a megoldást kereső kapcsolatokat – a daytoni egyezmény szélsőséges példa erre – pedig elengedhetetlen, hogy a kapcsolatok szabadon jöjjenek létre, így az ilyen megállapodások (pl. a belfästi egyezmény) hatékonyak lesznek. Az ügyek megbízható, hathatós rendezése és az adott helyzetnek leginkább megfelelő politika adhat csak választ az új népi-nacionalista kihívásokra, melyek átfogó és mélyreható beavatkozást igényelnek.

A századvégi pesszimizmus némileg érthető. Ebben az új században azonban már van remény arra, hogy jobbak lesznek a kilátások, és a népi nacionalizmus problémáját kezelni lehet. Egy új „világrendet” várva némely értelmiségi csoport a nemzetközi közösségben új paradigmákat kezd kialakítani, úgymint: kormányközi szervezetek, nem kormányzati szervezetek, politikai tanácsadók egyesülete és tudósok társasága. Ezt legjobban úgy lehet érzékelteni, mint egymást átfedő, egymással kölcsönös viszonyban álló csomópontok hálózatát, ami kikényszeríti a jelenlegi emberi jogok szerződéseinek betartását, a nemzetközi törvénykezést (ideértve az alkalmi- és a nemzetközi büntetőbírósgot) és végül a kollektív katonai fellépés lehetőségét emberieségi célok érdekében. Ez az, amit ki kell kényszeríteni, azaz egy olyan társadalmi szerkezetet, ami leginkább az európai viszonyokra illik, és sehol máshol a világon nem alkalmazható. Ezt a tervezetet 1999-ben kozmopolita kormányzati irányzatnak nevezték el.

A globalizáció meghatározására léteznek olyan nézetek, melyek szerint általa az „erkölcsei kényszer” lendül mozgásba – magába foglalva azt a nyilvánvaló igazságot, hogy az egész emberiségnek szembe kell nézni egyénileg megoldhatatlan problémákkal. Lesz-e vajon olyan politikai irányzat, amelyik elfogadja ezt a nézetet, és eszerint cselekszik – ma még nem lehet tudni; de az már más kérdés, mert az emberiség még nagyon távol áll attól, hogy transznacionális civil társadalomban éljen, és még a kormányközi koordináció veszélyei is meglehetősen nyilvánvalók.

Még ha ezek a veszélyek nem is léteznének, a jugoszláv háború nagy tanulsága érvényben marad, mert a hidegháború végét követő időszakban nincs kollektív biztonság, nincs nemzetközi akarat arra, hogy a gyenge védelmet kapjon az erőssel szemben, és ha egy kormány meg akarja védelmezni saját népének szabadságát, biztonságát, akkor nem érvekre és nem jó szövetségekre van szüksége, hanem erős hadseregre.

Kádár József

* Thomas Hobbes angol filozófus (1588–1679) doktrínája: tökéletes behódolás az uralkodónak azért, hogy az egyéni érdekből fakadó ellenőrizetlen versengés folytán anarchikus rendzavarások ne következzenek be. (K. J. megjegyzése)

Mit tesznek Svédországban a nemzetiségek önazonosságának fennmaradásáért?

*Erlandsson, Aleksandra: Rola książki i nowoczesnych środków przekazu informacji
we współczesnej Szwecji (z uwzględnieniem potrzeb mniejszości narodowych).
= Przegląd Biblioteczny, 69. rocz. 2001. 3. no. 209–219. p.*

1998-ban Svédország lakosságának egyhatoda, 971 383 személy nemzetiségnek vallotta magát. (Azóta számuk még növekedett is.) Ezek a személyek több mint 150 országból származnak, ezen belül majdnem 283 ezren a szomszédos országokból, kb. 323 ezren a többi európai országból, 231 ezren Ázsiából, 52 ezren Afrikából, 50 ezren Dél-, 24 ezren pedig Észak-Amerikából.

A legnépesebb nemzetiségi közösségek: majdnem 200 ezren vannak a finnek, 71 ezren a jugoszlávok, 50 ezren az irániak, 40 ezren a lengyelek, 37 ezren a németek és 31 ezren a törökök. Az ország őshonos nemzetisége a lapp (17 ezer fő).

A nemzetiségi jelenlét elterjedése a II. világháborút követő – a kétkezi dolgozók vonatkozásában – nagyfokú munkaerőhiányra vezethető vissza, persze, ezen belül is a (nehéz)iparban. A 60-as években emiatt rengeteg finn, jugoszláv és olasz nemzetiségű munkavállaló jelent meg az országban. Őket előbb-utóbb a családjuk is követte.

A hidegháború időszakában politikai és humanitárius menekültekkel bővült az idegenek száma.

Napjainkban a szakképzett külföldiek iránt van kereslet. (A cikk példa gyanánt lengyel orvosok és ápolónők svédországi munkára való toborzását említi.)

Mivel az „új haza” tartósan fáradozik a demokrácia, az egyenlő érvényesülési feltételek, a kulturális sokféleség, a kulturális hagyományok, a különböző kultúrák cserekapcsolatainak garantálásán és fejlesztésén, jó esélyeket kínál a nemzetiségi önazonosságának fennmaradására is. Mert igaz ugyan, hogy az állam hathatósan támogatja a svéd nyelv és kultúra elsajátítását, ami a munkaerőként való érvényesülés előfeltétele, de ugyanígy segíti az anyanyelvek és nemzeti kultúrák megőrzését és ápolását, ami a nemzeti önazonosságok megőrzését szolgálja.

A kétkezi munkaerő beáramlása idején a svéd nyelvet – alapszinten – mindenekelőtt Svédországban oktatták. Napjainkban a svédországi munkára toborzott munkaerőt a svéd nyelv ismeretére saját hazájukban szervezett féléves tanfolyamokon képezik ki. A jelentkezők kiutazása csak a tanfolyamok sikeres abszolválása után történik meg.

A kisebbségek svédországi nyelvtanulása jelenleg túlnyomórészt a családgyesítési programok keretében valósul meg, s mint ilyen évről évre veszít tömegességéből. Ehelyett azok a nyelvtanfolyamok válnak jellemzővé, amelyeket – anyanyelvük és kultúrájuk megőrzése érdekében – a már Svédországban született második nemzedék tagjai számára rendeznek (a szükséges segédletek biztosítása mellett).

A svéd állam támogatja a nemzetiségek anyanyelvű irodalommal való ellátását. Erre 1997-ben több mint kétmillió korona szolgált. Az is általános gyakorlattá vált, hogy a művek anyanyelvi kiadásával párhuzamosan svédre fordított változataik is megjelenjenek, amiben részint a megismerési kölcsönösség manifesztálódhat a nemzetiségi és a nem nemzetiségi fél között, részint pedig gazdasági hasznot is hoz a svéd nyelvre fordított változat a nemzetiségi szerzőknek.

Az önazonosság fennmaradásának igen hatékony segítői a korszerű telekommunikációs eszközök, amelyek között mindinkább az internet jár elöl, ami annak a következmé-

nye, hogy az információellátásban felszámolja az eddigi „szent lehetetlenségeket”, nevezetesen azt, hogy hagyományos sajtóterméssel a legjobb-leghatározottabb szándék ellenére sem lehet eljutni – sem területileg, sem nyelvileg – az országban élő valamennyi nemzetiség valamennyi tagjához. A Kiosk nevű svéd internetes oldal ezzel szemben 15 ezer újsághoz biztosít hozzáférést. A kínált újságok 213 nyelven jelennek meg.

Az anyanyelven történő olvasás feltételeinek biztosításán kívül (ez egyaránt jelenti az „olvasnivaló” előteremtését és sajátos olvasómozgalmak szervezését) a svéd rádió és televízió sem akar lemaradni a nemzetiségeknek szóló kulturális, nevelő és tájékoztató munkában. A televízió pl. esti hírműsorát minden nap 10 percnyi finn nyelvű adással kezdi, a svéd rádióknak pedig 9 nemzetiségi nyelven szóló sorozata van.

A modern világ hajlik arra, hogy „egyszerűsítse” a nemzetiségi összetételeket, de eközben egyre több olyan eszközt biztosít az államok, intézmények és egyének számára, hogy ezt az „egyszerűsítést” ne lehessen elvégezni.

Futala Tibor